

מתורתו של הרב יהודה קופרמן זצ"ל

מתוך סדרת הספרים –

'על מקומו של פשוטו של מקרא בשלימות התורה ובקדושתה'

משנת הספורנו בסדר ומהלך התורה *

פרשיות התורה מתחדשות במקביל לעלילותיהם וחטאיהם של עם ישראל

1. מבוא

א. הספורנו וגישתו הפרשנית שאימץ הרב קופרמן

ב. מהלך הספורנו בקצרה

ג. פירושי הספורנו – משנה סדורה ומהלך כולל

ד. הגות הספורנו כמענה

ה. היאך עולה מהלך הספורנו עם השקפת חכמינו

2. פרק ראשון: שני חטאים שעיצבו את עם ישראל

א. שאלת ה"מדוע" החובקת את החומשים

ב. תשובת הספורנו

ג. שתי דוגמאות שמראות את שיטת הספורנו

מבוא

א. הספורנו וגישתו הפרשנית שאימץ הרב קופרמן

כל מי שנחשף למשנת הרב קופרמן ומעט חקר אותה, יזהה בהקדם מי הם מוריו אשר מהם שאב את יסודות תורתו. כך נקל לזהות ש'בית המדרש' אשר הוא צועד בדרכו, הלא הוא בית מדרשו של הגר"א וגדולי ממשיכיו בליטא, הם ה'משך חכמה' והנצי"ב, בגישתם לפשט המקרא¹. בשלב שני יגלה המעיין, כי ממעל מרחפת תורת רבי עובדיה ספורנו, או לכל הפחות

* מאמרים אלו עברו עריכה והגשה מחודשת על ידי עורך כתב העת - ישראל הלפרין. המאמר על אחריות העורך בלבד.

¹ ידועה הבחנתו בין בית המדרש המגמתי [האפולוגטי בלע"ז] לעומת בית המדרש של הגר"א ותלמידיו וגדולי ליטא, אשר חידדו כי הדרש איננו הפשט, אלא הוא משמש לו במקביל. ואם כן, נצרך לדעת את תפקיד הפשט. בזה עסק הרב

כמה מעקרונות פרשנותו. במילים אחרות, ה'משך חכמה' השפיע על הרב קופרמן מאוד, עד שאולי ניתן לומר 'עיצב' את משנתו, אולם ה'משך חכמה' עצמו מתבסס ברבים מחידושו על כמה הנחות יסוד שחשף הספורנו, מה שככל הנראה הוביל את הרב להתעמק ו'לחבור' לתורת הספורנו, לדלות ממנה יסודות איתנים ולבנות על גבה את משנתו הסדורה בפש"מ על טהרת הקודש המוכרת בספריו כיום.²

ניתן להבחין בזה גם לפי החיבורים אותם בחר הרב קופרמן [ובניו] להדיר באופן ערוך ומוער: פירוש ה'משך חכמה', פירוש 'העמק דבר' לנצי"ב, וכמובן פירוש הספורנו על התורה. דבריהם הם זכרונם.

ב. מהלך הספורנו בקצרה

בלתי אפשרי לתמצת זאת בכמה שורות. כהצצה בעלמא אצביע על הנקודה, כי הספורנו בונה מהלך שלם אשר נותן פשר לנפלאות סדר התורה, אשר 'רבים לא הבינו מה יועילו סיפוריה, עם קדימת המאחר', ועל כן הוא מייסד שפשט התורה מורה על התמשכות הליך מסירת התורה לאורך כל הארבעים שנה בהתאם לדרגת עם ישראל - כאשר הם חוטאים ויורדים בדרגתם אזי נוספים להם עוד מצוות. כך הוא מסרטט את הקו מזמן מתן תורה ולוחות ראשונים, שאז ניתנו להם מעט מצוות ופרשת משפטים, כיון שהיו בדרגת אדם הראשון קודם החטא, ואמורים היו להיכנס מיד לארץ המובטחת, ולא נצטוו על משכן וקרבן, אלא רק אחר שחטאו בעגל וירדו ממדרגתם, ולא יכלו לעלות בחזרה לזכות להשראת השכינה כי אם באמצעות משכן ומזבח, ואז הוטרכו ישראל גם לכל ספר הקדושה - ספר ויקרא. בדומה לכך הוא מראה כי בעקבות חטא המרגלים ירדה מדרגתם עוד וכתוצאה מכך נצטוו בעוד מצוות, וכך נמשך הדבר עד חתימת התורה בשנת הארבעים.

מעבר לזה, מהלך הספורנו מתחיל כבר מתחילת התורה - בריאת העולם, כאשר ה'תכנון' המקורי היה עולם שלם ואוטופי מבחינה גשמית ורוחנית: אדם הראשון נברא באופן מושלם ומזוקק, ונצטווה במצוה אחת בלבד: איסור אכילה מעץ הדעת. הוא לא נצרך למצוות רבות, והיה יכול להשיג שלימות בעיון שכלי ללא כלי עזר. כאשר האדם הרשיע בחטא עץ הדעת, קלקל את פרנסתו וגורש מגן עדן לעבוד את האדמה. כאשר ירד ממעלתו, היה עליו לעמול יותר כדי להיות ראוי להשגת שלימות, ולשם כך נוספו לו שש מתוך שבע מצוות בני נח, וכן הלאה - דור המבול ותקנתו במצווה השביעית, חטא דור הפלגה וכו' עד ברית מתן תורה ובחירת ישראל אשר זכו לנסוק למדרגת אדם הראשון, רוחנית וגשמית. כל זה כמובן התנפץ כלפי מטה

קופרמן זצ"ל והנחיל בספריו את שימושי הפשט ומטרותיו לגווניהם וסוגיהם. בעניין ההבחנה בין בית המדרש של המלבי"ם ועוד, לעומת בית מדרשו של הגר"א, ראה בספרו 'פש"מ' במאמרו 'שני בתי מדרש'. חלוקה זו נוהגת כיום אצל רבים מהעוסקים בפרשנות התורה, אך טביעת מושג זה, כמו מושגים אחרים בתחום הקדוש הזה, דומה שהונחלו על ידי הרב קופרמן זצ"ל.

² עיין בסקירת הרב יצחק שטיינר כיצד חבר הרב קופרמן לספורנו - בתחילת דבריו במאמרו החשוב 'הרב יהודה קופרמן ושיטתו הפרשנית של רבי עובדיה ספורנו' (בתחילת המאמר עמ' 67-69). כתב עת 'המכלול', גיליון לב, תשע"ז.

בחטא העגל, ותוקן על ידי סדרת מצוות הקדושה. וכך ממשיך הספורנו עד ימי הנביאים והחכמים ותקנותיהם.

הספורנו לא מסיים כאן. על פי משנתו, התהליך עדיין לא נשלם: התכנון המקורי עתיד להתגשם לעתיד לבוא, בו יחזרו בני ישראל למדרגת אדם הראשון קודם החטא, היא היא מדרגת בני ישראל בזמן מתן תורה. עד כאן הצצה חטופה.

ג. פירושי הספורנו – משנה סדורה ומהלך כולל

משנה זו של הספורנו סדורה בכמה מספריו. מהלכה הכולל מבואר במילים קצרות בהקדמת הספורנו לפירושו על התורה [ולחומשים], ביתר ביאור הוא פורש אותו בספרו 'כוונות התורה', ובפרוטרוט, תכנים אלו מבוארים בדרך כלל על סדר התורה במקומם בפירושו לתורה [ובשיעורי ר"ע ספורנו שראו אור לאחרונה בספר 'אמר הגאון'³].

בקרב המרפרפים בפירוש הספורנו לתורה, אולי ידמה, שפרשנותו באה לענות פה ושם על משמעויות מילוליות בצמוד לטקסט המקראי, אך למעין היטב בתורת הספורנו, הרי שמדובר במשנה הגותית סדורה. על זאת הצביע הרב קופרמן וחשף נפלאות מתורתו, ומצא בה מענה לשאלות יסודיות בפשוטו של מקרא.

את משנת הספורנו על פי הרב קופרמן הנוגעת במהלך הנ"ל, ניתן ללמוד בכמה מקומות:

1. פרקים עיקריים בספרו 'פשוטו של מקרא':

מדור א' פרק 5 א' - מ'חתומה' ל'מגילה'.

פרק 7 - פשוטו של מקרא המלמד את היישום הנצחי של הלכה לשעה.

מדור ה' פרק 1 (א) תורת הקרבנות במשנתו של רבי עובדיה ספורנו.

שם (ב) 'לפני' ו'אחרי' במשנתו של רבי עובדיה ספורנו

2. בספר 'קדושת פש"מ' בכמה פרשות [לדוגמא: שמיני, אחרי מות, שלח].

3. פירושי הספורנו שההדיר הרב קופרמן [ובנין]: פירוש הספורנו ערוך ומוער, בפרט בהערותיו על 'כוונות התורה' ובהקדמותיו.

4. תלמידו הרב יצחק שטיינר במאמרו היסודי – 'הרב קופרמן ושיטתו הפרשנית של רבי עובדיה ספורנו', ב'המכלול' גיליון ל"ב תשע"ז. – מאמר פנומנלי זה, סוקר, מפרש ומנהיר את משנת הספורנו על פי הרב קופרמן⁴.

³ אשר הוציא לאור עם הערות והשוואות לפירוש עצמו, הרב משה קרביץ שליט"א מבית שמש. אני מודה לו על עזרה בלימוד ועיון בספרי הספורנו [ובשליחת ספריו וכתביו למערכת], ובעזרה נוספת להבין את שיטתו ואת הרקע בו הוא חי ופעל. אין ספק שהוצאה לאור זו של כתב היד 'אמר הגאון' מאששת דברים רבים מחידושי של הרב קופרמן זצ"ל, וחבל מאוד שלא שזכה לראות ספר זה שיצא רק לאחר פטירתו, ובוודאי היה שמח לראות זאת בחייו.

⁴ לענ"ד, זו הדרך הקלה וגם הטובה ביותר לעשות היכרות מקיפה עם סוגיא זו.

ד. הגות הספורנו כמענה

מהקדמת הספורנו לתורה, ומספרו 'כוונות התורה', נראה שהספורנו בא לענות על 'שאלת הסדר' בתורה – מה הסדר של התורה – בסיפורה המתגלגלים ובמצוותיה ה'מפוזרות'? ומדוע נאמרו מצוות מסויימות באהל מועד, ואחרות בהר סיני, בעוד שמצוות נוספות נתנו במדבר או טרם הכניסה לארץ בערבות מואב [בספר דברים]⁵? כמו גם השאלה, מדוע נכתבו בתורה מאורעות ספציפיות, ומה הרלוונטיות של הסיפורים שנכתבו?

לפי פשוטי המקראות נראה בבירור שחמשת החומשים לא ניתנו כיחידה אחת בהר סיני, אלא במשך כל הארבעים שנה, והאמת שכלל לא קיימת שיטה מופרכת זו ביהדות, שהרי נחלקו חכמינו אם תורה מגילה מגילה ניתנה או חתומה ניתנה, אבל לכולי עלמא הנוסח המלא ניתן בסוף הארבעים כנאמר בסוף חומש דברים, כך שאין צד לומר שתורה נתנה חתומה כצורתה היום, בסיני. יתרה מזאת, מרגלא בפומיה דהרב קופרמן, שהנחה מופרכת זו, הינה כפירה של ממש! גם מפני שנשללה במסורת חכמינו, וגם מפני שזה יסתור את האמונה בבחירה, שהרי מאורעותיהם וחטאיהם של ישראל כתובים בה.

ה. היאך עולה מהלך הספורנו עם השקפת חכמינו

אכן, ברוב מדרשי חז"ל מבואר שמשה קיבל מסיני את כל מצוות התורה כולה, ומה שנפרש על פני ארבעים שנה זהו המסירה והציווי לבני ישראל. כך גם הראהו הקב"ה כל מה שעתידי תלמיד ותיק לחדש.

היה ניתן לומר, לכאורה, שרבי עובדיה ספורנו רואה זאת באור מעט שונה, ומייסד יסוד גדול – מתן תורה לא אירע בו' סיון בלבד. מעמד הר סיני היה 'ראשית מתן תורה'. מתן תורה הולך ונמשך מאז ואילך למשך כל ימי חייו של משה רבינו. כל עוד משה רבינו חי – לא נחתמה התורה. עדיין לא הושלמו כל מצוותיה. לאחר פטירתו – 'אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה'. הוי אומר, עכשיו הסתיים מתן תורה!

אך כיוון שדברים אלו נראים לכאורה סותרים כמה ממאמרי חז"ל, בהם מבואר שבסיני ניתנו למשה כל התרי"ג, הנה כי כן נכנס הרב קופרמן זצ"ל להסביר זאת ולרדת לעומק משנת הספורנו בצורה שתתיישב עם יסוד גדול במשנת הרמב"ן (הנצי"ב ועוד), שבין לוחות ראשונים ללוחות שניים בעקבות החטא, התורה עברה שינוי בצורת מסירתה וקריאתה, וכאן מדגיש הרב כי השינוי לא חל בתורה, כי אם באופן קריאתה ופיסוק שמותיה עקב חטא העגל. הלחמת יסוד זה עם דברי הספורנו, הוא ענף שלם נוסף במשנת הרב קופרמן, ולענ"ד יש בזה חכמה גדולה וסוד חינוכי נפלא. יסוד זה יבואר גם הוא בסדרת מאמרים זו, ויוקצה לכך פרק בפנ"ע.

⁵ יש לשער שהתעוררות הספורנו לעסוק בעניין זה קשורה בפולמוס היהודי-נוצרי, כפי שמשמע מהקדמתו לתורה, אולם הרב קופרמן לא מרבה להתייחס לרקע זמנו של הספורנו ולא מנסה לבחון את תפיסותיו הפילוסופיות ברוח ה'רנסנס' וכהנה השוואות והשפעות, גם מפני שנתון זה לא רלוונטי לגוף דיון זה מבחינה תורנית ואינטלקטואלית, אך גם ניתן להצביע כאן על יסודות חינוכיים שהרב קופרמן זצ"ל רצה להנחיל, כפי שמסביר תלמידו הרב יצחק שטיינר בסוף מאמרו המקיף ב'המכלול' גיליון לב.

שני חטאים שעיצבו את עם ישראל

פרק ראשון בסדרת 'שיטת רבי עובדיה ספורנו בסדר התורה'

א. שאלת ה"מדוע" החובקת את החומשים

נפתח כהרגלינו, לפי דרכו של הרב קופרמן, בשאלת ה'מדוע'. הפעם בשאלת ה'מדוע' על סדר התורה:

מדוע ממוקמות רבות ממצוות התורה שלא במקומן הטבעי? חלק מן המצוות כתובות מיד אחר מתן תורה, וחלק מן המצוות נדחו לשנת הארבעים. חלק מן המצוות נצטוו בהר סיני ובאהל מועד, וחלק לאחר שהתחילו במסע המחנות. האם יש סדר ועקרון-על מנחה דרכו ניתן להבין את המבנה והתכלית של תורת ה' בכללותה?

כמו כן, צריך להבין מה פשר החלק הסיפורי בתורה – בעיקר בחלק הראשון של התורה שעיקרו סיפורים – מדוע התורה כתבתו ומה באה ללמדנו בזה? [כשאלת רבי יצחק הידועה] ובעצם, האם יש הסבר ברור למבנה התורה ולעקביותה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל"? התשובות לשאלות הגלויות והסמויות של הספורנו יצרו תבנית, שהיא למעשה שיטת פרשנותו של רבי עובדיה ספורנו לתורה⁶. ע"פ דרכו מתבהר המסלול שעליו צועדים אדם הראשון מבראשית, ועד משה רבנו בחתימת ספר דברים. מסלול זה מתמיד עמנו עד לימות המשיח.

ב. תשובת הספורנו – 'לכל מצוה, יש עת רצוי וצריך לאותה מצוה'

רבינו מראה שיש סדר הגיוני לכל פרשיות התורה⁷. והוא, שכל מצוה המופיעה במקום מסוים צריכה להילמד בהקשר למקום שבו היא מופיעה. ובעצם, מיקומה של המצוה מלמד אותנו את טעם המצוה. או בלשון ברורה יותר, כשמצווה מסוימת מופיעה, היא נתחדשה בעקבות המאורעות שקדמו לה.

כך הספורנו בפירושו לספר קהלת, מאיר באור חדש את דברי קהלת (ח, ה-ו):

שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבַר רָע וְעַת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם. כִּי לְכָל חֶפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו.

וכך כתב [אחר שהזהיר לא לקיים את המצוות מבלי להתעמק בטעמם]:

⁶ לשון הרב שטיינר במאמרו הנ"ל. כמו לשונות נוספים המצוטטים כאן ללא אזכור.

⁷ אע"פ שאמרו חז"ל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', סבור הספורנו שאין הכוונה שהתורה נכתבה ללא סדר, אלא שהסדר אינו זווקא על פי זמן התרחשות המאורעות [סדר כרונולוגי], אלא הוא סדר ענייני אחר, סדר הבא להביע רעיון, או להדגיש את סיבת ההתרחשות או טעם הצייווי הנזכר במקום.

ועת ומשפט ידע לב חכם - 'ידע' ויבין ה'עת' שניתנו בו המצוות וה'משפט' והטעם למה ניתנו: **כי לכל חפץ** - לכל מצוה ש'חפץ' האל יתעלה לצוות, יש עת ראוי וצריך לאותה המצוה, **ומשפט** - טעם נכון: **כי רעת האדם רבה עליו** - בהסתת יצר הרע המחטיא, והוצרך לתקן זה במצוות להצילו מרעתו.

דהיינו שחטאי האדם [או ישראל] המופיעים בתורה, הם אלה שהובילו לנתינתן של מצוות נוספות כדי לתקן את מדרגת האדם על מנת שיוכל לעלות למדרגה בה יוכל להידבק בבוראו.

ג. שתי דוגמאות שמראות את שיטת הספורנו

במאמר זה נטעם מעט משיטת הספורנו, ולצורך זה נביא שתי דוגמאות מרכזיות מדבריו בפירושו על התורה, שם הוא מראה איך עם ישראל יורד מדרגה בעקבות החטא, **ובעקבות זאת** בני ישראל מצטווים במצוות נוספות כדי לתקנם ולאפשר להם להגיע על ידן למדרגה עליונה ולהשראת שכינה. שתי נקודות מפנה אלו, הן: חטא העגל וחטא המרגלים.

חטא העגל:

על השינוי הדרמטי שחל בעקבות חטא העגל, בחרתי להביא כאן מדברי הספורנו על הפסוק 'זאת החיה אשר תאכלו' - דיני המאכלות הכשרים, שם הוא 'מטיל את הפצצה' וקובע כי כל מצוות המשכן וכל שאר ספר ויקרא באו בעקבות חטא העגל [!]:

הנה אחר שהתנצלו ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה, אשר בו היו ראויים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי, כאמרו 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך' (שמות כ, כא) - כמו שיהיה הענין לעתיד לבא, כאמרו 'ונתתי משכני בתוכם, ולא תגעל נפשי אתכם' (להלן כו, יא) - **מאס האל יתברך אחר כך מהשרות עוד שכינתו ביניהם כלל**, כאמרו 'כי לא אעלה בקרבך'. והשיג משה רבינו בתפלתו (שמות לג, יב-טז) איזה תיקון, שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחיו, עד שהשיגו וזכו אל - 'וירא כבוד ה' אל כל העם' ואל ירידת אש מן השמים. ובכן **ראה לתקן מזגם** שיהיה מוכן לאור באור החיים הנצחיים, וזה בתקון המזונות והתולדה. ואסר את המאכלים המטמאים את הנפש במדות ובמושכלות, כאמרו 'ונטמתם במ' וכאמרו 'אל תשקצו את נפשותיכם' וכאמרו 'ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים', 'והתקדשתם והייתם קדושים' פירוש: נצחיים, מתדמים לבורא יתברך, 'כאמרו כי קדוש אני', ואסר הנדה והזבה והיולדת, לקדש את הזרע ולטהרו מכל טומאה, כאמרו 'והזרתם את בני ישראל מטמאתם', ולא ימותו בטמאתם, בטמאם את משכני'...

דהיינו, שלולא חטא העגל, היו ראויים להשראת שכינה ללא אמצעים, ללא הרבה מצוות מעשיות, ללא משכן, אלא "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך". אלא שחטאם

בעגל הצריך גילוי מצוות מעשיות נוספות. כך גם כל עניין טומאה וטהרה נצרך בעקבות זאת, כמו גם מאכלות אסורים, ושאר מצוות הקדושה. עוד ציטוטים מדברי הספורנו בעניין זה, ראה בהערה⁸.

חטא המרגלים:

לאחר חטא המרגלים, נצטוו ישראל להקריב את הקרבנות עם מנחה ונסכים, וכפי שנאמר בספר במדבר (טו, ג - ה):

וַעֲשִׂיתֶם אִשָּׁה לֵה' עֹלָה אוֹ זֶבַח לְפִלֵּא נֶדֶר אוֹ בְנִדְבָה אוֹ בְּמַעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רִיחַ נִיחֹחַ לֵה' מִן הַבֶּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן: וְהִקְרִיב הַמִּקְרִיב קֶרְבָּנוֹ לֵה' מִנְחָה סֶלֶת עֶשְׂרוֹן פְּלוּל בְּרִבְעֵית הַהֵיזֶן שָׁמֹן: וַיִּזֶן לְנֶסֶף רְבִיעֵית הַהֵיזֶן תַּעֲשֶׂה עַל הָעֹלָה אוֹ לְזֶבַח לַכֹּהֵן הָאֶחָד:

וכותב הספורנו שם:

לעשות ריח ניחוח והקריב המקריב. הנה עד העגל היה הקרבן ריח ניחוח בזולת מנחה ונסכים, כענין בהבל ונה ובאברהם, וכענין וישלח את נערי בני ישראל, ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים לא זולת זה. **ובחטאם בעגל** הצריך מנחה ונסכים לעולת התמיד שהיא קרבן צבור. **ומאז שחטאו במרגלים** הצריך מנחה ונסכים להכשיר גם קרבן יחיד:

⁸ שמות פרק כד פסוק יח: ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה:

ויהי משה בהר. בכל פעם שעלה שם מכאן ואילך שהה ארבעים יום וארבעים לילה כימי יצירת הולד, לקנות תחתיו שם הויה נכבדת, ראויה לשמוע מפי הרב מה שלא ישיגהו זולתו, כמו שהעיד באמרו כי קרן עור פניו בדברו אתו, וקלקל זה חטאם בסוף ארבעים יום ראשונים, בעת שהיה ראוי להשיגו, כאמרו 'לך רד כי שחת עמך' ובאמצעיים כפי הקבלה שהיו בכעס ולא זכו ליהנות מקרני הוד, והושג זה בארבעים יום אחרונים, ובהם נצטוו על מלאכת המשכן, כמו שבאר באמרו 'ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך' וזה לא נתקיים בלוחות ראשונות שלא באו לשום ארון אלא שבריהם בלבד בלתי עדות, כאמרם ז"ל 'לוחות נשברו ואותיות פרחו', וזה בעצמו באר באמרו 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' לא כמו שיעד קודם לכן, כאמרו 'מזבח אדמה תעשה לי בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך', אבל עתה יצטרך לכהנים, וזה בעצמו התבאר באמרו 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך'. והנה לא נבחר שבט לוי לשרת עד אחר מעשה העגל, כמו שהעיד באמרו 'בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשרתו ולכרך בשמו'...

שמות לא, יח: ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדת לוחת אבן פתכים באצבע אלהים: ויתן אל משה ככלותו. אחר שספר מה היה הטוב שהושג בסוף כל הפעמים ששהה משה בהר ארבעים יום, פירש הטעם מפני מה לא הושג התכלית שיעד האל יתברך במתן תורה, באמרו 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' ובאמרו 'מזבח אדמה תעשה לי בכל המקום אבא אליך' עד שהוצרך לעשות משכן, והודיע שקרה זה בסבת רוע בחירת ישראל. כי אמנם בסוף ארבעים יום הראשונים נתן הלוחות מעשה אלקים לקדש את כלם לכהנים וגוי קדוש ככל דבר הטוב. והמה מרו והשחיתו דרכם ונפלו ממעלתם, כמו שהעיד באמרו 'ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב': שני לוחות העדות. אותם שיעד באמרו 'ואתנה לך את לוחות האבן' וטרם נתנו התורה והמצוה אשר כתב כאשר יעד, התחילו במעשה העגל, ואמר למשה 'לך רד כי שחת עמך':

שמות לד, כז: ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה פי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים:

כתב לך את הדברים האלה. אף על פי שקודם העגל אמרתי לתת לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי, עכשיו שחטאו אתה פסל לך הלוחות וכתבתי, ולא אתן לך גם כן התורה והמצוה אשר כתבתי, אבל כתב לך אתה:

זאת אומרת, כמו שחטא העגל הצריך את המנחה והנסכים של קרבן הציבור [ובעצם הצריך את עבודת המשכן, כפי שביאר לעיל], כך חטא המרגלים הצריך את המנחה והנסכים בקרבן היחיד כדי לאפשר לו להיות ריח ניחוח לה'. חטא המרגלים הוריד את ישראל מדרגה, ועתה אי אפשר להקריב לפני ה' ללא מנחה ונסכים.

כך גם במצוות חלה, כתב הספורנו (במדבר טו, כ):

חלה תרימו תרומה. אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה, למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם, כאמרו 'וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך' וכן אליהו 'עשי לי משם עגה קטנה בראשונה והוצאת לי (ולך ולבנך תעשי באחרונה) כי כה אמר ה' כד הקמח לא תכלה'.

דהיינו שלולא החטא, לא נצטרכו ישראל לתקן עצמם על ידי הפרשת חלה, כדי להיות משופעים בברכה.

באותה דרך מפרש הספורנו את מיקום וטעם פרשת מתנות כהונה, שלאחר שקורח מערער על הכהונה ונכנסו אנשיו לפניו ממחיצתם להקטיר קטורת, בא הציזוי לכהנים וללויים לשמור את משמרת הקודש, ובתמורה לכך ניתנו להם מתנות כהונה. וזה לשון קדשו בהקדמה:

ובכל אלה לא חדל קורח ועדתו למרות עיני כבודו, אמנם עברו ונענשו, והוא ריחם על יתר ההמון, וגדר פרץ באות המחנות והמטה ומתנות כהונה לבל ישובו לכסלה.

ובפירושו שם על הפסוק (במדבר יח ח), כתב הספורנו:

אתה תשמור משמרת הקודש כאשר צויתך - ואני נותן לך מתנות כהונה הכתובים בזאת הפרשה.

ואם לא די בכל אלו הרי שהספורנו קובע שאפילו הדין של טומאת אוהל שנכתב בפרשת חוקת, בסמיכות לפרשת קורח אינו אלא חידוש נוסף שהתווסף בעקבות פרשת קרח, שכן קודם חטא זה היתה טומאת אדם כשאר הטומאות האחרות שמטמאות במגע, במשא, ולא מטמאות באהל, ורק לאחר חטא קרח ועדתו ניתנה פרשה זו.

וכך מפרש הספורנו ב'אמר הגאון' את מקומה של פרשה זו:

דיני טומאת מת כבר נמסרו לישראל מקודם, ואף הלכות פרה אדומה כבר ניתנו, שהרי זמן רב לפני כן, בהקמת המשכן, טיהרו באפר פרה את הלויים. אלא שעד פרשת קורח לא היה מת מטמא אלא במגע ובמשא, ולא באוהל. ומה אירע במעשה קורח? קורח חידש מציאות של 'אוי לרשע ואוי לשכנו', הוא היה הראשון שביטא בפועל את המושג 'חוטא ומחטיא'. מכיון שנוצרה מציאות חדשה שהרוע מתפשט אל הסביבה, מעתה גם טומאת המת מתפשט אל כל הנמצאים עמו באוהל. לכן התורה פותחת שוב

'זאת התורה' – הכל כבר נאמר, אבל הפרשה נדחתה לכאן, לפי שזאת התורה, מעתה אדם כי ימות באוהל ישפיע על כל סביבתו⁹.

עד כה נגענו בשתי נקודות מפנה מרכזיות בתולדות עם ישראל ומסירת מצוות התורה. עדיין לא נגענו בכל השתלשלות מעשי האדם מאז בריאתו ועד ימי הנביאים, וכן לא נתבאר נקודת השבר העיקרית בין 'לוחות ראשונים' ל'לוחות שניים' שזו אחת מיסודות משנת הרב קופרמן בעומק דרכו של הספורנו. כך גם לא העמקנו די במשנת הספורנו בקרבנות, שהוא ראוי לפרק נוסף. בעזרת ה' פרקים אלו יובאו בגיליונות הבאים, כמו גם הרחבה נוספת במשנת הספורנו ובדברי ראשונים וחכמים אחרים אם הלכו בעקבותיו.

⁹ וציין המהדיר ומו"ל כתב היד הנ"ל של 'אמר הגאון' [הרב משה קרביץ שליט"א], שבהקדמתו לתורה מפרש הספורנו בדרך אחרת את מיקומו של עניין טומאה וטהרה, והוא, בהקשר לכניסתם הקרובה לארץ ישראל: 'זהזכיר טהרת מי חטאת מטומאת מת בהיכנסם אז אל קצת ארץ האמורי אשר היא ארץ סיחון ועוג, ושם נתן סדר לחלוקת הארץ מעבר לירדן והלאה'.